

MLADEN HUDEC

REKONSTRUKCIJA PAPINSKE KULE U SENJU

Mladen Hudec
Čazmanska 2
HR 10000 Zagreb

UDK:72.033(497.5 Senj)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1995-03-06

U prilogu autor opisuje potrebe jačanja i izgradnje senjskih bedema i kula. Izgradnja Papinske kule u Senju, sagrađene u vrijeme najveće opasnosti od turske najezde početkom 16. stoljeća. Sredstva za gradnju i održavanje posade dao je papa Leon X iz porodice Medici. Od 18. stoljeća kula gubi značaj kao fortifikacija i pretvara se slično kao i kula Šabac u obično skladište. U tom je obliku bila do nedavna kada je potpuno srušeno i krovšte i stropna konstrukcija a zidovi ostali potpuno nezaštićeni od atmosferilija. Budući da prijeti potpuno i nepopravljivo propadanje zida ovog vrijednog spomenika, predlaže se program njene sanacije, ali tako da se ne prejudicira konačno arhitektonsko i konzervatorsko rješenje interijera. Analizirani su stari crteži i na temelju njih predložena rekonstrukcija samo gornjeg dijela kule sa kruništem i strijelnicama u obliku koji je najvjerojatnije kula imala u 16 i 17. stoljeću.

Uz tvrđavu Nehaj, koja na neki način simbolizira stoljetnu ulogu Senja u obrani Hrvatske, sustav obrambenih zidova i kula oko starog grada ima isto značenje kao povijesni spomenik i kao spomenik građevinske i fortifikacijske tradicije.

Utvrdne oko senjskoga staroga grada vrlo su stare, svakako starije od 15. stoljeća. Debljina zidova u onom dijelu u kojem su potpuno sačuvani, pokazuje da oni nisu u tom stoljeću bili više nikakva sigurna obrana od težega vatrenog oružja, pa ni težih musketa. Zaključujemo da su ti zidovi nastali mnogo ranije, oni su dakle stariji od većeg dijela sačuvanih utvrda Dubrovnika, Hvara, Stona, Korčule, Šibenika, Zadra itd., pa su zaista spomenik prvog reda. Postojanje ranijih utvrda i činjenica da se u doba najveće opasnosti od invazije s istoka te

utvrde pojačavaju, dograđuju i dopunjuju izgradnjom fortice (Nehaja), daje tim utvrdama značenje simbola upornosti u obrani domovine. Dodajmo tome i činjenicu da te utvrde nisu, koliko je poznato, gradili neki graditelji pozvani izdaleka, nego da su one autohtone, pa kao i cijeli stari senjski grad predstavljaju primjer domaćega graditeljskog umijeća.

Državni arhivi Zagreba i Beča puni su žalopjki senjskih branitelja iz 16. i 17. stoljeća, u kojima se opisuje jadno stanje senjskih utvrđenja i moli pomoć i sredstva za njihovo pojačanje ili barem održavanje stanja uporabivosti. U istom smo položaju, pa iako ne moramo sada zapomagati da se zaštitimo zidovima od neprijatelja, treba nam pomoć da sačuvamo od potpune propasti ono što nam je od tih povijesnih zidina ostalo.

Papinska ili Leonova kula izgrađena je nakon Krbavske bitke (1493.) sredstvima koja je Senjanima poslao papa Leon X. iz roda Medici (1513.-1521.). Točna godina izgradnje nije poznata, ali je ta kula stajala u doba kada je anonimni talijanski putopisac već na početku 16. stoljeća opisivao senjske utvrde. Za tu kulu on kaže da je najljepša, najjača i najveća, te da su pape u njoj uzdržavali i stalnu posadu od 25 vojnika. Isto tako spominje da je papa Leon držao Senj i njegove stanovnike bedemom protiv Turaka i predziđem Italije. A bilo je to čak prije pojave uskoka u Senju.

Ivan Lenković u svom izvještaju (1550.), isto kao i uostalom svi kasniji izvještači, spominje Papinsku kulu, ali uvijek zato što je treba popraviti i osposobiti za funkciju.

Sada, 1996. godine, kula je u jadnijem stanju nego ikada. Uklonjeno je i srušeno i krovšte i međukatne konstrukcije, pa su goli zidovi sada i s vanjske i s unutrašnje strane izvrgnuti surovoj klimi. Ubrzo će zbog prokišnjavanja pretrpjeti daljnja oštećenja, jer otvorene isprane reške oko kamenih konzola i većih kamenih blokova napada smrzavica i kiša, ne samo na fasadi nego sada i na vrhu i na unutarnjoj strani zidova. Kula je od svoje izgradnje pretrpjela niz prepravki i pregradnji, a osobito otkada više ne služi kao dio fortifikacijskog sustava, nego kao skladište. Očigledno, oni koji su se tim prostorom kasnije služili, nisu ni pokušavali sačuvati raniji izgled i oblik kule. Čak je probijanjem novih otvora, prozora i vrata potpuno upropašten smisao i izgled fortifikacijskog objekta.

Pokušat ću, na temelju raspoloživih podataka, ustanoviti izvorni prvobitni oblik gornjeg dijela kule i predložiti takav oblik sanacije da bi se pri predstojećem prijeko potrebnom popravku kule mogli izvesti radovi koji bi ujedno bili dio konačne rekonstrukcije. U obliku kakav je bio snimljen 1964. godine (T. I., 1.) kula je stajala gotovo stotinjak godina, ali bi bila neoprostiva

greška i upropaštavanje sredstava kada bi se obnovila u takvu obliku. Zaista bi bila katastrofa ako bi se u pokušaju sanacije upropastio fortifikacijski karakter kule, kao što se to učinilo s "restauracijom" kule Šabac, koja je nakon toga opet dobila izgled najobičnijeg skladišta vreća. Naravno da prijedlog definitivnog oblika rekonstrukcije ne znači da se u aktualnoj ekonomskoj situaciji predlaže odmah izvođenje svih predviđenih radova na rekonstrukciji. Namjera je samo da se predloži i prikaže najpotrebnija rekonstrukcija, polazeći najprije od zahtjeva sigurnosti i stabilnosti objekta i nosivih konstrukcija. Istodobno se ovim prijedlogom pokušava kuli dati vanjski oblik kakav je najvjerojatnije bio u doba kada je služila kao najznačajniji objekt utvrđenoga grada Senja. Projekt unutarnjeg uređenja ovisit će o namjeni koja će se dati objektu nakon konačne rekonstrukcije.

U Radu Akademije (tadašnje JAZU) br. 360 iz 1971. gđa. prof. dr. Melita Viličić objavila je nakon višegodišnjih snimanja u Senju i istraživanja u arhivima Zagreba, Ljubljane, Beča itd. povijesno-arhitektonsku studiju: *Arhitektonski spomenici Senja*. U toj su opsežnoj i vrlo detaljnoj studiji prikazane među ostalim i fortifikacije Senja, s nizom povijesnih podataka i prikaza tada dostupnih dokumenata o položaju i izgledu zidova i kula koje su bile dio senjskih utvrda. Budući da nemam mogućnosti istraživati arhive izvan Zagreba, pridržavat ću se uglavnom podataka iz citirane studije i dokumenata dostupnih u Zagrebu. Točnog snimka prvobitnog stanja, iz kojeg bi mogli proisteći svi potrebni detalji, naravno nema, ali je kula u tijeku vremena mijenjala svoj oblik samo u gornjem dijelu, koji je kao vojni objekt izgubio svoj smisao još prije nekoliko stoljeća. O tlocrtu nema nikakve dvojbe, sadašnji tlocrt potpuno odgovara prvom postojećem snimku senjskih utvrda iz 1639. godine (inženjer Pieroni), a i nizu kasnijih snimaka iz 17. i 18. stoljeća što su ih izradili vojni mjernici i inženjeri za potrebe vojske i Vojne krajine. Na žalost, iz tog vremena nema niti jednoga snimljenog presjeka Papinske kule. Jedine preinake tlocrta, nastale kasnije, samo su probijanje novih otvora za prozore i vrata, te proširenje strijelnih otvora na topovskoj etaži. Bitne promjene nastale su na kruništu, jer je izgubljen svaki trag nadozida iznad razine kamenih konzola, a krovnište je u vrijeme snimanja pokrivalo cijeli tlocrt do vanjske konture zida (T. I., 2.).

Rekonstrukcija donjeg dijela razmjerno je jednostavna, bit će potrebno zatvoriti one otvore koji unakazuju fortifikacijski smisao kule, a isto tako i ukloniti ugrađene doprozornike i krpanja sa zidom od cigle. Prvobitni ulaz svakako je bio iznutra, iz grada, a ne izvana, kao što je to sada. Ulaz u kulu morat će se ostvariti tako da se ulaznim vratima ne negira smisao fortifikacije.

Složenije je pitanje prvobitne funkcije i izgleda gornjeg dijela kule, jer se bilo kakav zaključak može izvesti samo na temelju starih crteža i veduta grada Senja.

Postojeći crteži barem su jedno stoljeće mlađi od same kule. Najstarija poznata veduta Senja iz 1617. (G. Keller, detalj na T. II., 1.) očigledno je rađena s mnogo mašte. Autor uopće nije crtao u Senju, nego kasnije po sjećanju, ili nije uopće ulazio u grad, a htio je Senju dati izgled bogatog i moćnog utvrđenog grada. Glavni je motiv slike borba uskočkih brodica i mletačke galije, a prikaz grada predočuje samo pozadinu slike i nije točan u detaljima. S mnogo mašte autor je nacrtao crkve i tornjeve unutar gradskih zidova, a posebno je maštovit crtež Nehaja. Ipak je crtež značajan, jer pokazuje tip utvrda, u čemu autor, kao suvremenik, nije mogao bitno pogriješiti. Na slici se mogu razaznati dvije velike kule u prvom planu grada, očigledno kule Šabac i Papinska kula, a na tim su kulama jasno vidljive konzolne istake i krunište, tj. nazubljeni zidovi na vrhu, ali bez krovista.

Vojni inženjer Pieroni snima (1639.) fortifikacijske objekte i na svojem crtežu prikazuje samo obrambene zidove i kule u Senju. Posebno je značajno da i na njegovu crtežu Papinska kula nema krovista, a na vrhu ima nazubljeni grudobran. Kula je nacrtana s vrlo malo detalja, ali pokazuje odnos širine i visine kule, te odnos visine gornjeg i donjeg dijela. Na T. II., 2. pokazana je reprodukcija tog Pieronijeva crteža, u čiju je autentičnost teško posumnjati jer vrlo vjerno prikazuje konture gradskih utvrda, a posebno je do detalja točno nacrtana tvrđava Nehaj. Kula je nacrtana kao da je na kruništu stražarsta staza, zaštićena grudobranom s pješničkim strijelnicama, kakva postoji na Nehaju.

Postoji bitna razlika ponajprije u visini kule, koja je na crtežu vitka i visoka. Međutim, treba uzeti u obzir da je stoljećima nanošanje prašine i pijeska podizalo razinu zemljišta uz obrambene zidove grada. Kod Velikih vrata, i sada uz zid Kaštela, vidi se da je stara razina bila nekoliko metara niža, a isto je tako pri rekonstrukciji dijela kule Lipice još na dubini preko dva metra bio vidljiv zid kule s obrađenim kamenom, koji je ranije bio na otvorenom, što znači da su temelj i vidljivi dio kule bili znatno niže. Kod papinske se kule pri rekonstrukciji i asfaltiranju Stare ceste (1962.) mogla samo neznatno spustiti niveleta ceste, jer bi inače temelji objekata nasuprot kuli i pristup u Lopicu ostali u zraku. Svijetla visina kule do prvog vijenca vjerojatno je danas barem tri metra niža od izvorne visine. Prava visina moći će se ustanoviti istražnim iskopom unutar tlocrta kule. Na Pieronijevu crtežu nema na vrhu konzolne istake. Možda je taj detalj izbjegao inače pedantnom autoru, a možda u to doba konzole nisu ni postojale. To je čak i vjerojatnije, jer su na istom crtežu prikazane konzole na kuli Šabac.

Treba se zadržati na drugim crtežima Pieronija, koji je kao vojno tehničko lice prikazao i funkcije utvrda. Na njegovu presjeku tvrđave Nehaj (kojeg je detalj pokazan na Sl. 1.) nacrtan je i presjek kroz velike strijelnice, tj. otvore za topove, a identični otvori za topove postoje i na gornjoj etaži Papinske kule. To su morali biti tvrđavski topovi manjeg kalibra, vjerojatno cca 40 do 70 mm.

Zanimljiv je crtež anonimnog autora iz 17. stoljeća, čuvan u Bečkoj nacionalnoj biblioteci, na kojem su prikazane senjske utvrde. Očigledno je i taj nacrt radio neki vojni ekspert, jer ničega nema osim utvrda na crtežu. Nehaj nije suviše vjeran, ali crtež prikazuje sve glavne gradske kule bez krovova. Na kruništima Papinske kule i kule Lipice naznačene su po tri topovske strijelnice na jakim grudobranima koji se oslanjaju na konzole. Na crtežu je ispušten vijenac na polovici visine, pa kula izgleda znatno niža.

Panorama koju je nacrtao Stier 1660. (T. III., 1.), zapravo je ilustracija i dopuna geodetski točnog položajnog nacрта senjskih utvrda i nastala je kao vojni dokument. Ona je sigurno vjerna u naznakama vojnih karakteristika pojedinih objekata, a ni na toj snimci nema krovište, nego samo jaki grudobran sa strijelnicama i vjerojatno krovčić iznad izlaza na terasu.

Snimak koji je načinio V. M. Coronelli 1688., prikazuje Senj s dosta mašte. Nehaj nije vjerno prikazan, a sve kule imaju krovove, pa i one koje ga nikada nisu imale. Leonovoj kuli dodan je jedan cijeli kat, ali krov ipak ne pokriva cijeli tlocrt kule, nego ostavlja slobodnu stražarsku stazu (T. III., 2.).

Iz tog je doba i inače anonimna slika koja se čuva u zbirci *Rudolfinum* u Ljubljani. Papinska kula i ovdje nema izraženi krov, nego vjerojatno samo krovčić nad izlazom (T. III., 3.).

Mnogo značajnih podataka daje veduta Senja koju je izradio Valvasor 1689. godine. Iz te, često objavljivane, panorame Senja, koja je inače u do sada sačuvanim detaljima vrlo vjerna, povećan je dio koji prikazuje grad unutar zidina. Obje kule, i Lipica i Papinska, imaju konzolne istake, ali se u detaljima krovišta znatno razlikuju. Na Lipici krovište pokriva cijeli tlocrt kule, dok je na Leonovoj uvučeno (T. III., 4.). Može se zaključiti da to uvučeno krovište pokriva samo prilaz na terasu kule. Na ovoj slici kula Šabac nema krovišta, jer je možda ono u trenutku snimanja bilo propalo.

Prestankom izravne opasnosti za grad Senj u 18. i 19. stoljeću nestaje i potreba održavanja fortifikacija u prvobitnom obliku. Senj ima i nadalje vojnu posadu, ali je izmijenjena vojna tehnika i naoružanje, pa su stare utvrde postale neaktualne. Zato kasniji snimci nisu više mjerodavni za rekonstrukciju. Vidljivo je iz pokazanih crteža koje su izradili suvremenici, da ni na jednom nema krovišta koje bi pokrivalo cijeli tlocrt kule. Iz svih slika slijedi i odnos visine

konstrukcije iznad konzola i širine kule, odnosno visine gornje konstrukcije prema visini od vijenca do konzola. Može se ocijeniti da je visina kruništa, zajedno s konzolama bila oko 2 metra, pa je ta dimenzija usvojena u konačnom prijedlogu. U doba dok je kula služila svojoj namjeni imala je na vrhu topovsku terasu s tri ili četiri šire strijelnice, koje su se vjerojatno tlocrtno poklapale sa strijelnicama iz niže etaže. Jedino otvorena terasa mogla je osigurati stražaru dovoljan pregled nad okolišem, pa je takva dispozicija kule logična. Pristup na terasu iz kule mogao je biti samo ljestvama, a sam izlaz morao je biti zaštićen krovicom, slično kao što je to i sada na tvrđavi Nehaj. Krovic je na svim crtežima uvučen između grudobranskih zidova i razmjerno nizak.

Ispuštajući detalj krovića koji bi zaštićivao pristup na terasu, predlažem da se zaštita objekta izvede prema presjeku na T. IV., 1., odnosno pogledu na T. VI., 2., onakav kakav se može usvojiti da kao najvjerojatniji odgovara stanju u kakvom je bila u doba kada je predstavljala dio fortifikacije Senja.

Stanje prije uklanjanja krovišta i međukatnih konstrukcija pokazano je na T. I., 1.-2. Taj vrlo detaljni arhitektonski snimak preuzet je iz citiranog rada prof. dr. M. Viličić. Na tlocrtu topovske etaže (T. IV., 2.) pokazane su i konzole, pa se vidi da je sačuvano samo 18 konzola, dok ih 13 nedostaje. Iz tog je tlocrta vidljivo da su strijelnice za topove bile jednostrano proširivane radi otvaranja prozora. U presjeku je samo crtkano naznačeno što nedostaje od zida. Stanje vanjskog zida grubo je vidljivo na T. I., 1., na kojoj se vide postojeći i zidom od opeke zatvoreni otvori na sjevernoj strani, te velika vrata u prizemlju, otvorena prema zapadu. Znatni dio površine zida upropašten je zbog ugrađivanja prozora i vrata, tako da će se morati obnoviti onaj dio površine zida na kojemu su sada otvori ili su bili uklonjeni obrađeni blokovi i nadomješteni ubacivanjem zida od opeke. Otvori će se vjerojatno kod definitivne rekonstrukcije potpuno zatvoriti, nakon što se odluči o konačnoj namjeni objekta. Već u ovoj fazi morao bi se obnoviti dio zida i podzidivanjem osigurati ležajeve konzola.

O nadogradnji zida iznad razine konzola treba dobro promisliti. Najstarije vedute prikazuju Papinsku kulu bez krovišta, s jakim grudobranom, i svega nekoliko strijelnica za lakše topove. Postoji određena analogija s kulama Minčetom, Ivanovom kulom i kulom Bokar u Dubrovniku, odnosno utvrdama Korčule i Hvara itd., koje su nešto mlađe od senjske Papinske kule, ali te nemaju krovišta, nego otvorene topovske terase, a imaju strijelnice s grudobranima visine cca 1.50 m, debljine 0,75 do 1.0 m, dakle upravo takve kakve se vide na starim snimcima Senja. Dubrovačke kule imaju gornje etaže zasvođene kamenim svodovima, sposobne da nose i teške tvrđavske topove. Treba se podsjetiti da i topovska etaža na Nehaju ima drvene grede impozantnih

dimenzija i zaključiti da je i Papinska kula sa svojim malim rasponima mogla imati topove ne samo u tzv topovskoj etaži nego i na svojoj terasi. Debljina grudobranskog zida bila je vjerojatno jednaka dvostrukoj širini konzolne istake, jer inače ne bi konzolni zid bio stabilan. Nakon što se izradi armirano betonska ploča, mogla bi se usvojiti i manja širina, jer bi se time dobio na vrhu kule nešto veći prostor. Tlocrt strijelnica na terasi slijedi iz tlocrta etaže ispod terase, pokazan je na T. IV., 2., a njihov oblik i dimenzije uzeti su sa Nehaja.

U drugačijim uvjetima ratne i fortifikacijske tehnike, kao i drugačijim klimatskim i društvenim uvjetima, nastale su kule sa krovijem na cijelom tlocrtu. Starije utvrde, kao npr. Veliki Tabor, dobile se krovijem i iznad konzolnih istaka u doba kada su dvorci predstavljali samo još statusni simbol svojih vlasnika, a ne više prave fortifikacije. Drugi klimatski uvjeti i drugo doba gradili su i drugačije utvrde, kao što su kule oko katedrale u Zagrebu, kule Siska ili starog grada Varaždina. Elemente tih gradnji ne bi trebalo prenositi u Senj.

Konzerviranje kule trebalo bi započeti zaštitom objekta od daljnjeg propadanja, tj. obnovom terase kule do širine postojećih konzola. Zbog trošnosti i propadanja zida na njegovu sadašnjem vrhu i iznutra ne dolazi više u obzir samo popravljivanje lica zida čišćenjem i obnavljanjem reški. Treba postupiti kao i u svim sličnim zahvatima koji se u današnje vrijeme izvode, a to je ojačanje objekta injektiranjem zidne mase i ugrađivanjem sakrivenih armirano-betonskih elemenata. U konkretnom slučaju to bi mogla biti armirana ploča koja bi povezivala, pokrivala i zaštićivala zidove na vrhu, a istodobno bi povećala stabilnost cijele građevine. Na T. IV., 1. pokazan je presjek kroz kulu nakon zahvata primarne sanacije. Armirana ploča ostaje nevidljiva, jer se na fasadi pokriva kamenom, a s donje strane drvenom stropnom konstrukcijom sa vidljivim gredama i platicama. Ta se drvena konstrukcija koristi kao oplata u tijku gradnje, a ostaje kao trajna vidljiva s donje strane. S gornje strane ploča se može pokriti podnim opekama, položenim preko izolacijskog sloja, kao na Nehaju. Armirano-betonska ploča dimenzionirana je tako da može preuzeti nadogradnju konzole u bilo kojem odabranom obliku.

Rekonstrukcija gornjeg dijela kule logično bi tražila najprije obnavljanje kamenih konzola tamo gdje su srušene, te lukova iznad konzola. Svaka originalna konzola izrađena je od tri kamena bloka koji dosežu duboko u debljinu zida, jer dubina ugrađenog dijela mora biti veća od dužine konzole.. Lukovi za nošenje nadozida oslanjaju se na konzole, isto kao i na tvrđavi Nehaj, samo su rasponi na Papinskoj kuli nešto veći. Ne postoji na žalost nikakav trag originalnih lukova, osim što je na kuli vidljiva vjerojatna slobodna visina do vrha zida, pa je rekonstrukcija pretpostavljena po analogiji s Nehajem. U nacrtu

je prikazan i armirano-betonski serklaž u visini gornjeg ruba konzola i sidra u masi zida, kojima se i postojeće i nove konzole vežu u serklaž. Sve to ostaje potpuno nevidljivo i s vanjske i s unutrašnje strane objekta, a s obzirom na već vrlo loše stanje zida to je prijeko potreban zahvat, bez kojeg se ne bi mogla jamčiti dugotrajnost i stabilnost objekta.

Postoji mogućnost da se konzole obnove, ne kao klesane od kamena, nego armirano-betonske, istog oblika kao originalne, ali izrađene od drobljenog kamena sličnog sačuvanim konzolama, uz dodatak odgovarajućeg pigmenta. Možda nekome na prvi pogled to ne izgleda kao ono pravo, jer je bi se moglo reći da je to pomalo nečist posao, ali ne treba zaboraviti da se obnova kule provodi sada, krajem dvadesetog stoljeća, i da se mogu i trebaju primijeniti suvremeni materijali. Drži se logičnim i korektnim da se pri obnovi pokaže što je izvorno, a materijalima ipak istakne ono što je rekonstrukcija. S druge strane to je neusporedivo brže i jeftinije, a živimo u doba kada su nam sredstva potrebna na sve strane za obnovu naselja i gospodarskih objekata. Obnova jedne srednjovjekovne kule može se shvatiti i opravdati samo kao neizravna, dugoročna investicija u turizam.

Pitanje je uopće koliko je sredstava moguće odvojiti u ovom trenu za zaštitu i obnovu kule. Kamenarski radovi na popravku fasade i izradi konzola, lukova i grudobrana traže dugotrajnu ručnu pripremu pojedinačnih blokova i polagani rad malih grupa radnika. Pokazano poželjno arhitektonsko i tehničko rješenje, zapravo je najmanji opseg radova, a rješenja su koncipirana tako da su u funkciji konzervacije i zaštite objekta u sadašnjem stanju, a ujedno mogu biti dio ma kojega konačnog rješenja. Polazi se od toga da je zaštita objekta i njegova stabilizacija primarna, pa bi prva faza bila samo izrada armirano-betonske ploče na vrhu i armirano-betonskih konzola kojima se nadomještavaju one srušene, građenje lukova iznad konzola, te betoniranje i izoliranje ploče i na kraju izgradnja grudobrana. To sve zajedno ne predstavlja težak i preskup zahvat. Treba najprije ukloniti ostatke kasnije ugrađenih kamenih prozorskih okvira koji izravno smetaju konzolama, i ukopati oslonce konzola. Obnova cijele površine upropaštenog zida na fasadi može možda pričekati bolja vremena nakon odluke o konačnoj namjeni kule. Ako se prihvati prijeko potreban minimum zaštite objekta, mora se ona izvesti u takvu obliku da ne utječe na odluku o korištenju i projektu unutarnjeg uređenja, a to je upravo ovo što se sada predlaže.

Izrada samih konzola, lukova i nadozida traži samo postavljanje razmjerno lagane i niske skele od cijevi, a jedino se nove konzole podupiru jačim željeznim podupiračima kakvi su uobičajeni u visokogradnji. Ploča na

vrhu betonira se na stropnoj konstrukciji koja se oslanja izravno na zidove, a konzolni se dio betonira nad lukovima i nadozidu koje doseže do razine vrha postojećeg zida.

Svi ostali radovi ovise o tome kakva će biti konačna namjena kule. Jasno je da će samo objekt koji se trajno koristi biti redovito održavan i tako sačuvan. O namjeni ima više mišljenja i ne bi bilo oportuno vezati trenutnu intervenciju radi sačuvanja kule s vjerojatno žučljivim razgovorima o tome čemu, komu, kako, zašto i protiv čega bi sve mogao taj prostor poslužiti. Ta intervencija nije vezana ni na kakvu namjenu, prijeko je potrebna, i to u vrlo kratkom vremenu, i bilo bi zlonamjerno vezati pitanje spasavanja objekta s diskusijama o konačnoj namjeni. Konačno, kako ćemo se opravdati ako unucima ne ostavimo barem ono što smo naslijedili od djedova, koji ili nisu znali, ili nisu smjeli sačuvati građevine koje su dio slavne hrvatske povijesti.

Ipak treba istaknuti neke osnovne činjenice koje će utjecati na odluku o konačnom konzervatorskom i arhitektonskom rješenju i, naravno, rješenju o namjeni.

Prvo i osnovno, kula je fortifikacija koja je branila ulaz u grad, pa nije imala nikakav ulaz s vanjske strane, nego samo iz grada. Ne znam gdje, jer bi za to trebalo otući žbuku s unutrašnjosti kule, ali možda ni nije bilo ulaza na razini prizemlja. Sada kada kula nema nikakvih unutrašnjih konstrukcija, moći će se i to pronaći. Ipak se najvjerojatnije neće moći otvoriti vrata na onom mjestu gdje su bila nekoć, jer je kula prema gradu zagrađena stambenim zgradama. Ulazu će se radi toga morati dati potpuno suvremen izgled, možda preko metalnog mostića koji bi odudarao od staroga kamenog zida i bio istaknut kao novi element. U presjeku na T. IV., 1. i izgledu na T. VI., 2. pokazan je takav prilaz. Dojam ulaza u utvrdu povećao bi se uklanjanjem nasipa neposredno uz kulu. Prilaz bi naravno bio moguć i sa strijelničke staze, koja je nekoć postojala cijelom dužinom obrambenog zida i čiji bi dio zbog toga trebalo obnoviti. Svakako, sadašnji ulaz u razini ceste toliko degradira fortifikacijski značaj kule da bi ga trebalo eliminirati. Druga je činjenica, koju ne treba smetnuti s uma, da je posada kule nekoć prelazila s etaže na etažu ljestvama ili vrlo strmim drvenim stubištem, a tlocrt kule iznutra jedva je dovoljan za stubište sada uobičajenih dimenzija. Vertikalne komunikacije morat će imati minimalne dimenzije, ili će morati biti izvana s pristupima na pojedinim katovima. Pri rekonstrukciji kule Lipica ugrađeno je stubište u širinu zida i tako nije smanjen unutarnji prostor kule. To je bilo moguće u Lipici, jer se na srušenom dijelu trebao izgraditi novi zid u cijeloj širini, pa se umetanjem stubišta u zid samo uštedjelo na kubaturi kamenog zida koji se trebao izgraditi. Ovdje bi takvo rješenje

tražilo rušenje dijela zida, što je moguće, ali i to će opet ovisiti o konačnoj namjeni i korisniku.

Potpuno je izostavljeno pitanje namjene prostora u kuli i namjene terase kule. Najvjerojatnije bi bilo zanimljivo terasu kule povezati s dijelom kruništa gradskog bedema, koji bi naravno trebalo obnoviti kao stražarsku stazu a nju učiniti pristupačnom turistima, možda čak i neovisno o donjim etažama kule. Možda se čak misli i na atraktivan ugostiteljski objekt ili nešto slično. Postoji i mogućnost da se katovi stave na raspolaganje stručnim grupama gimnazijalaca, npr. biologima, literatima i sl., a na terasi kule postavi manja školska ili amaterska zvjezdarnica i cijela briga o održavanju povjeri gimnaziji ili knjižnici. Promislite!

REKONSTRUKTION DES PAPSTTURMS IN SENJ

Z u s a m m e n f a s s u n g

In diesem Artikel beschreibt der Autor das Bedürfnis der Stärkung und des Ausbaues der Senjer Mauern und Türme. Der Papsturm wurde zur Zeit der großen Gefahr vom türkischen Einfall Anfang des 18. Jh. gebaut. Die Mittel zum Ausbau und zur Versorgung der Besatzung gab der Papst Leone X., der Merkmale der Fortifikation verloren, und hat sich in ein gewöhnliches Magazin umgewandelt (ähnliches Schicksal triff auch den Turm Šabac). Diese Form hielt er bis neulich, dh. bis zur Zeit als die Dachdeckung und der Plafond zerstört worden sind, und die Mauern unbeschützt geblieben sind.

Da eine unverbesserliche Zertrümmerung dieses wertigen Denkmals droht, schlägt der Autor einen Projekt der Sanation dieses Objektes vor, der die endliche architektonische und konservatorische Lösung nicht prejudiziert.

Im Artikel werden die alaten Zeichnungen analysiert, und aufgrund derselben schlägt der Autor die Rekonstruktion des oberen Teiles des Turms mit dem Zinnenkranz und den Schießscharten vor, in der Form die der Turm wahrscheinlich im 16. und 17. Jh. hatte.

Popis slika na tablama:

T. I.

1. Izgled Papinske kule u Senju 1964.

2. Arhitektonski snimak kule 1971.

T. II.

1. Dio grada na crtežu G. Kellera iz 1617. na kojem se vidi tip utvrda, posebno gradskog zida, te kule Šabac i Papinske kule.

2. Papinska kula na crtežu vojnog inženjera Pieronija iz 1639.

T. III.

1. Dio panorame Senja prema Stieru (1660).

2. Crtež Coronellija iz 1688. Očito je autor stvarnosti dodao i malo mašte.

3. Detalj Papinske kule na crtežu iz 17. stoljeća.

4. Detalj Papinske kule na crtežu Valvazora (1689.).

T. IV.

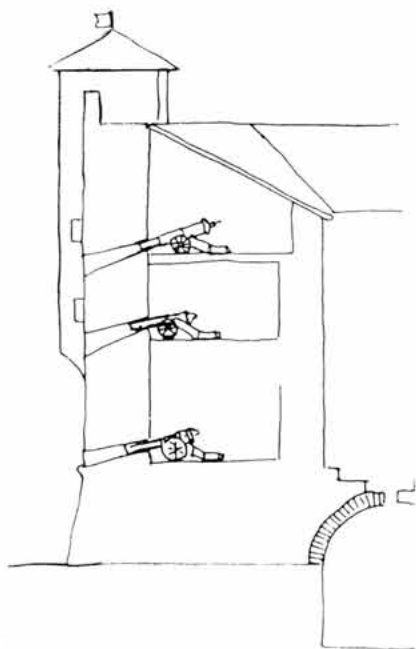
1. Presjek kroz Papinsku kulu sa ojačanjem armiranobetonskom pločom terase i grudobranskim zidom.

2. Tlocrt topovske etaže sa ucrtanim postojećim i nedostajućim konzolama.

T. V.

1. Tlocrt terase sa grudobranskim zidom, strijelnicama i otvorom za izlaz.

2. Pogled na kulu nakon zahvata zaštitnih radova.

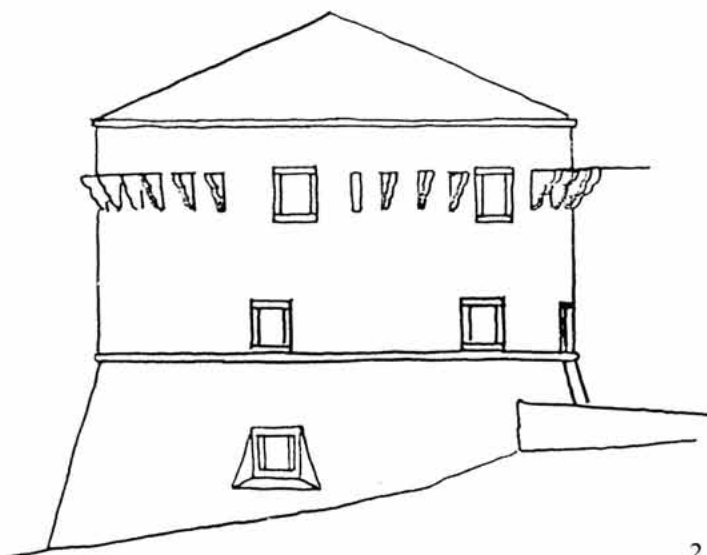

Sl. 1. Dio presjeka tvrđave Nehaj s topovskim strijelnicama kakve su morale biti i na Papinskoj kuli.

T. I.

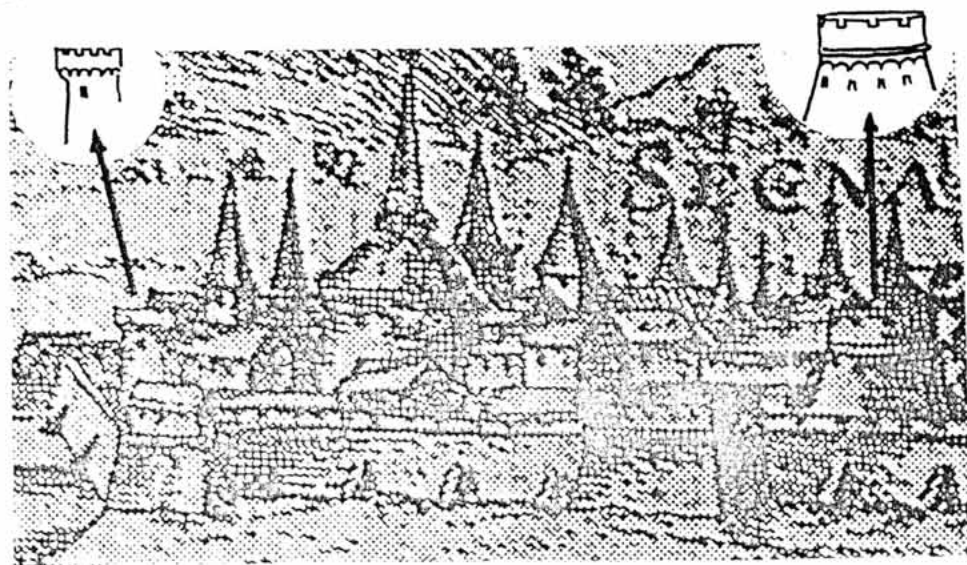

1

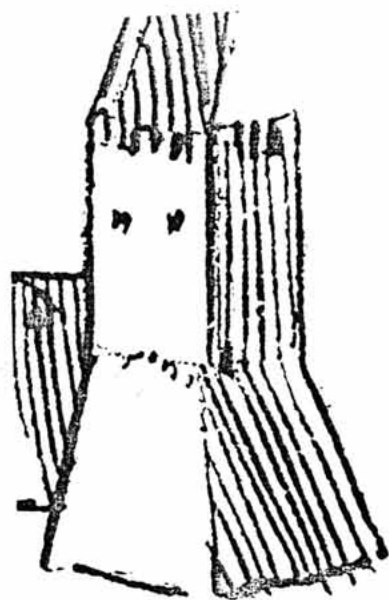

2

T. II.

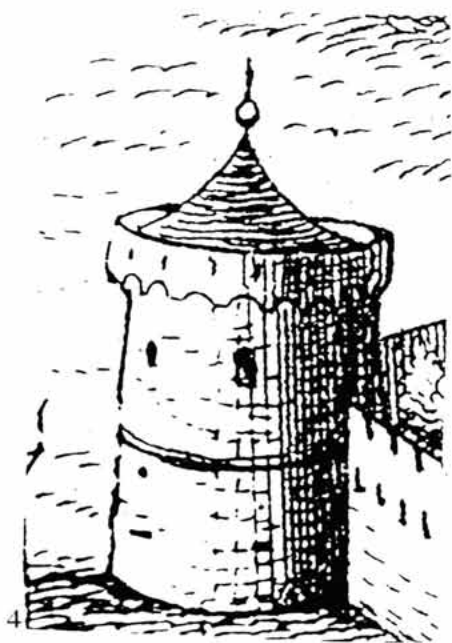

1

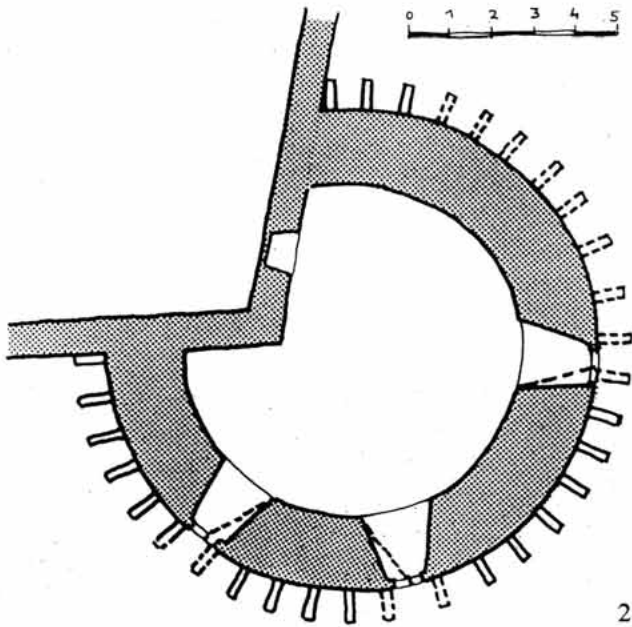
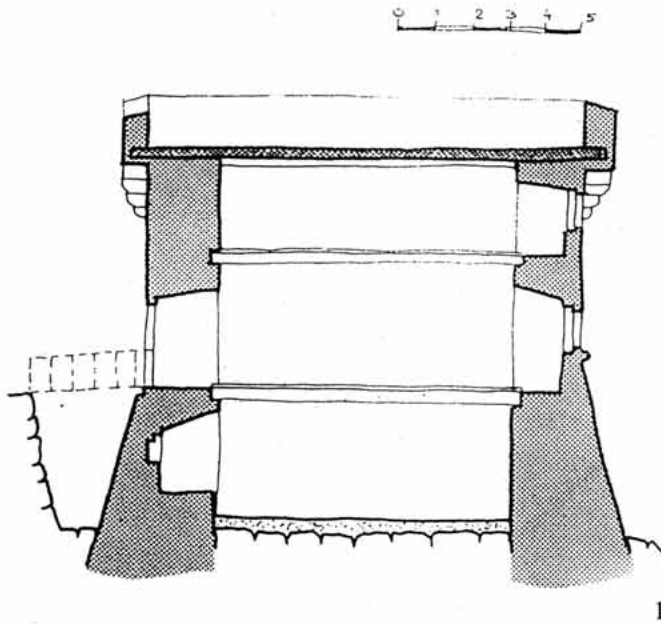

2

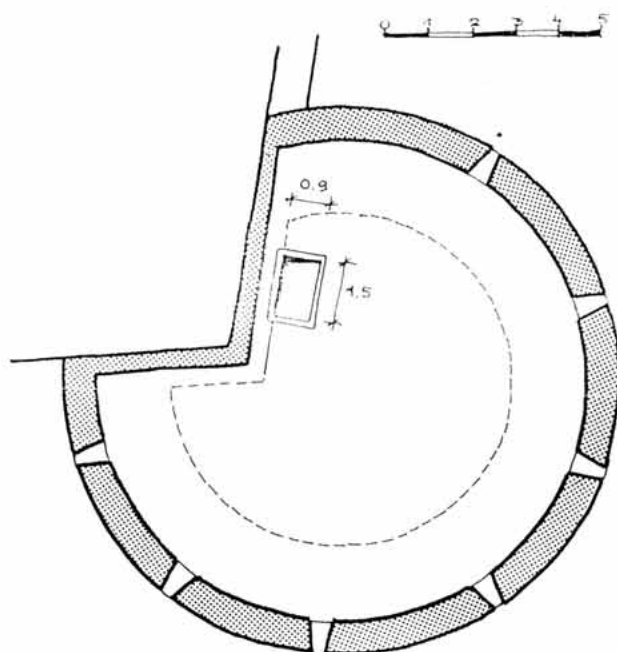
T. III.

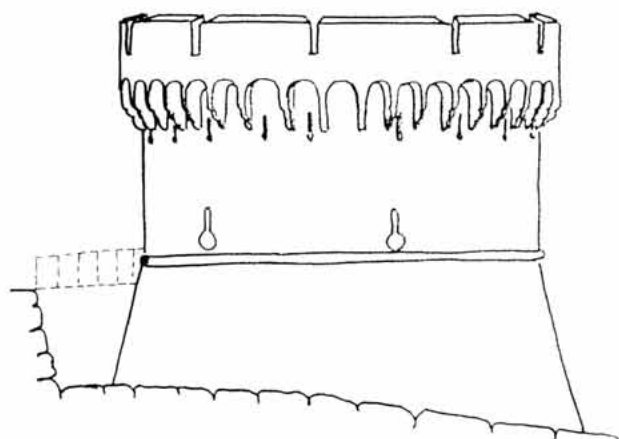
T. IV.

T. V.

1

2